

Ціватий Вячеслав Григорович,
*кандидат історичних наук, доцент,
Заслужений працівник освіти України,
доцент кафедри історії світового українства
Київського національного університету імені Тараса Шевченка,
член правління
Наукового товариства історії дипломатії та міжнародних відносин
tsivatyi@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-1505-7483>*

ФЕНОМЕН ЦИФРОВОЇ ДИПЛОМАТІЇ В МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИНАХ І СВІТОВІЙ ПОЛІТИЦІ ХХІ СТОЛІТТЯ: ПОЛІЦЕНТРИЧНИЙ ДИСКУРС КУЛЬТУРНИХ І КРЕАТИВНИХ ІНДУСТРІЙ

Досліджується феномен цифрової дипломатії, який сформувався на початку ХХІ століття і відіграє нову роль у міжнародних відносинах та світовій політиці. Автор показує вузьке значення поняття (використання соціальних мереж Міністерствами закордонних справ) та більш широке (трансформація дипломатії у цифрову епоху). Проаналізовані історико-культурні аспекти інституалізації цифрової дипломатії та виокремлено три етапи її становлення: 1) 2009–2010 рр. (формування як урядового механізму, що впливає на користувачів соціальних мереж), 2) 2013–2017 рр. (формування нових методів аналізу поведінки користувачів соціальних мереж), 3) 2018–дотепер (глобальне масштабування феномена та нові умови розвитку). Автор підкреслює, що цифрову дипломатію як предмет для наукового дослідження потрібно розглядати крізь призму теорії реалізму та конструктивізму. Перспективним науковим та практичним напрямом є розгляд питання доступу великих даних (Big Data) та застосування наступних методів: аналіз хештега, мережевий аналіз, сентимент-аналіз (аналіз тональності тексту), аналіз думок і поглядів (opinion mining).

Ключові слова: цифрова дипломатія, публічна дипломатія, культурні індустрії, креативні індустрії, зовнішня політика.

THE PHENOMENON OF DIGITAL DIPLOMACY IN INTERNATIONAL RELATIONS AND WORLD POLITICS OF THE 21ST CENTURY: A POLYCENTRIC DISCOURSE OF CULTURAL AND CREATIVE INDUSTRIES

The article deals with the phenomenon of digital diplomacy, which arose in the early 21st century and plays a crucial role in international relations and world politics. The author conveys a narrower meaning (use of social networks by the Ministries of Foreign Affairs) and a wider one (diplomacy transformation in the digital era). Historical and cultural aspects of the institutionalization of digital diplomacy were analyzed, and three stages of its formation were singled out: 1) 2009–2010 (formation as a governmental mechanism influencing users of social networks), 2) 2013–2017 (formation of new methods of analyzing the behavior of users of social networks), 3) 2018–the present (global scaling of the phenomenon and new development conditions). The author emphasizes that digital diplomacy as a subject of scientific research should be considered through the prism of the theory of realism and constructivism. The consideration of access to Big Data and use of the following methods seem promising research and practical area: hashtag analysis, network analysis, sentiment analysis (analysis of text tone), and opinion mining.

Key words: digital diplomacy, public diplomacy, cultural industries, creative industries, foreign policy.

Феномен цифрової дипломатії символізує собою нову інституціональну еру дипломатії в поліцентричному вимірі ХХІ століття. З 18 по 20 червня 2021 року, у місті Анталія (Турецька Республіка), відбувся Дипломатичний форум

«Інноваційна дипломатія: нова ера, нові підходи», в якому взяла участь й українська делегація на чолі з Міністром закордонних справ України Дмитром Кулебою. Високу міжнародну оцінку та історичне значення цифрової

дипломатії для сучасного світоустрою, відзначив у своєму вітальному слові Президент Туреччини Реджеп Тайїп Ердоган: «...Завдяки комунікаційним технологіям, соціальним медіа, інтернету та зростаючій глобалізації поле дипломатії, безсумнівно, розширилося... Змінюються платформи, на яких здійснюється дипломатія, а також суб'єкти політики... Цифрова дипломатія – одне з досягнень цього періоду. Це розширення сфери дипломатії сприяє зменшенню напруженості. Дипломатія все ще є найефективнішим способом послабити стиснуті кулаки...» [1].

Міністр закордонних справ Турецької Республіки Мевлют Чавушоглу, у своєму виступі акцентував увагу на тому, що головною особливістю Дипломатичного форуму є саме обговорення практичних здобутків і нових завдань сучасної дипломатії. На цьому Дипломатичному форумі у центрі дискусій та ефективного обговорення постали найбільш важливі регіональні й глобальні питання світового порядку денного. Дипломатичний форум відбувся в Конгрес-центрі Nest в Анталії під патронажем Президента Туреччини Реджепа Тайїпа Ердогана. Модератором Дипломатичного форуму виступив Міністр закордонних справ Турецької Республіки Мевлют Чавушоглу. У форумі взяли участь глави 10 держав і урядів, глави МЗС 42 держав, три экс-глави держав і урядів, представники міжнародних структур, високопоставлені чиновники, бізнесмени, громадські діячі та вчені із різних держав. Дипломатичний форум «Інноваційна дипломатія: нова ера, нові підходи» в Анталії, який організовується щорічно, націлений на створення діалогової площадки, на яку авторитетно посилаються в галузі дипломатії. У рамках Дипломатичного форуму відбулися 17 сесій по регіональним, глобальним і тематичним питанням, а також – одна панельна дискусія на тему «Регіональна конференція для Східного Середземномор'я» [2].

Поняття «цифрова дипломатія» виникло в соціумі практикуючих дипломатів, які першими у своїй повсякденній дипломатичній діяльності стали освоювати нові можливості інтернету. Згодом цей концепт був залучений до широкого інформаційно-комунікаційного вжитку – журналістами. Вчені почали осмислювати це явище пізніше, тому не дивно, що

його однозначне формулювання, т.б. традиційно усталене визначення концепту «цифрова дипломатія», на сьогодні поки ще не склалося. Сьогодні під цифровою дипломатією найчастіше розуміють її публічну сторону – як міністерства закордонних справ використовують соціальні мережі та інші інструменти для комунікації з громадськістю. У більш широкому сенсі можна говорити про трансформацію дипломатії у цифрову епоху – аналогічно тим змінам, яких зазнають інші сфери суспільного життя в умовах поліцентричного світоустрою XXI століття [3, с. 26-29]. Таке трактування охоплює не тільки відносини з громадськістю, а й безліч різних питань: від нових вимог до професійних компетенцій, необхідних дипломатові, та забезпечення надійної та безпечної інфраструктури дипломатичної мережі, до застосування інформаційно-комунікаційних технологій для вирішення міжнародних проблем і переговорів про правила взаємодії держав в кіберпросторі.

Цифрова дипломатія як урядовий механізм впливу на користувачів соціальних мереж з'явилася в системі міжнародних відносин приблизно у 2009-2010 роках. Саме тоді державні структури (державні інституції) таких держав, як США, Росія, Франція, Німеччина, Китай, Україна та Іран, приступили до створення офіційних облікових профілів (акаунтів) на платформах Facebook, Twitter, YouTube та ін., а міжнародні медійні компанії, включаючи Voice of America, PressTV, запустили перші цифрові канали мовлення в соціальних мережах. Інституціональну історію цифрової дипломатії та інституціональний розвиток цифрової дипломатії можна розділити на три етапи. Перший етап – це 2009-2012 роки, коли цифрова дипломатія формувала й просувала позитивний образ держави, а концепція «м'якої сили», що полягає в залученні цільової аудиторії за допомогою переконання, діалогу тощо, використовувалася як імператив для новонародженого феномена. Тоді ще не існувало ідей про стратегію цифрової дипломатії або цифрових інформаційних кампаній, а перед її організаторами вже ставилися тактичні завдання. При цьому – такі сучасні поняття, як «великі дані» або методи аналізу аудиторії, що не були у всіх на слуху. Багато експертів пов'язують розвиток цифрової дипломатії в той період з такими

явищами, як твіттер-революція, твіпломасі/твіттер-дипломатія (twiplomacy) та ін. [4].

Другий інституціональний етап відноситься до 2013-2017 років, коли вже з'явилися нові методи аналізу поведінки користувачів соціальних мереж, що зробило цифрову дипломатію вкрай ефективним засобом для проведення політичних кампаній, виборів або протестних акцій. Концепція «жорсткої сили», використання великих даних (Big Data) в інформаційних технологіях, а також застосування алгоритмів програмування для отримання відомостей про політичну орієнтацію користувачів дозволили багатьом акторам робити істотний вплив на користувачів. Ідеї про просування позитивного образу, «м'яку силу» і діалог стали вважатися недостатньо ефективними і поступово переорієнтувалися на нові завдання, зокрема й пропаганду та інформаційні кампанії, які критикують інші держави та уряди.

Зовнішня політика, процес прийняття рішень, публічна дипломатія, інформаційні проекти стали спиратися на дані про розстановку сил у соціальних мережах, настрої користувачів та їх політичні уподобання. Перші особи держав виявилися втягнутими в різні дебати з питань зовнішньої політики і дипломатії в соціальних мережах, що притягувало увагу вже мільярдів користувачів. Другий інституціональний етап у розвитку цифрової дипломатії пов'язують з інформаційними особливостями президентської виборчої кампанії у США 2016 року. Усе це істотно змінило цифрову дипломатію в період 2013–2017 років у глобальному масштабі й створило умови для нового етапу інституціональної історії цифрової дипломатії у XXI столітті [5]. Із 2018 року цифрова дипломатія розпочала відлік свого третього інституціонального етапу.

Комунікація лідерів країн і представників зовнішньополітичних відомств за допомогою соцмереж не випадково привертає багато уваги. Можливість безпосередньо звертатися до інтернет-користувачів, а також у прямому ефірі стежити за важливими дискусіями політиків і дипломатів, усе більше віддаляє дипломатію від традиційної моделі, коли вона перш за все виконувала функцію спілкування між главами держав. Іноземні послы й раніше зверталися до громадськості країни перебування – через газети, книги, публічні виступи, але тепер вони

можуть робити це без посередників, у цілодобовому режимі, інтерактивно й нерідко – у неформальній манері. Цифрова дипломатія явно не регулюється Віденською конвенцією про дипломатичні зносини та іншими міжнародно-правовими документами, напевно, тому тут складаються свої комунікативні традиції та інституціональні звичаї. Фактично сьогодні вони передбачають більш вільне спілкування, ніж в офіційному форматі, хоча міністерства закордонних справ у різних державах виробляють інструкції для своїх співробітників, щоб позначити рамки допустимого. Необережний твіт може в кращому випадку викликати хвилю критики від коментаторів, а в гіршому – спровокувати кризу в реальному багатополярному світі. Але й примушувати дипломатів використовувати в соцмережах протокольну мову здається не виправданим – швидше, міністерства закордонних справ будуть намагатися нагадувати своїм дипломатам про дотримання розумного й виваженого політико-дипломатичного балансу між вигодами й ризиками, а також інвестувати більше ресурсів в те, щоб комунікація була послідовною і більш ефективною.

Поки експерти освоїлися тільки з тими можливостями цифрової ери, які лежать на поверхні. Великий потенціал для сучасної моделі дипломатії зберігається в області автоматизації надання громадянам послуг, аналізу зарубіжних аудиторій, обробки та обміну даними, оптимізації внутрішніх процесів і, можливо – у розвитку нових форматів багатосторонньої взаємодії (моделі багатосторонньої дипломатії) та сфери культурних і креативних індустрій. Так, наприклад, останнім часом розвивається дискусія про те, як технологія блокчейн може бути застосована у сфері надання міжнародної допомоги країнам, що розвиваються. Тому для майбутнього інституціонального розвитку цифрової дипломатії більш важливим є питання не яка платформа прийде на зміну Твіттера, а яким чином міністерства закордонних справ як великі бюрократичні структури будуть адаптуватися до нових завдань і викликів в інформаційно-технологічній сфері глобалізованого світу.

На практиці це, очевидно, призведе до того, що підрозділи, які займаються в даних відомствах інформаційними технологіями, будуть не тільки відігравати технічну роль, але й активно

стануть залучатися до процесів стратегічного планування; будуть виникати нові цифрові формати внутрішнього, міжвідомчого і міжнародного спілкування за участю дипломатів; підвищаться вимоги до інформаційної культури; набудуть поширення віртуальні Посольства держав. Формат дистанційної дипломатичної присутності нині функціонує в багатьох іноземних державах. Зокрема, так працює Посол Сінгапуру в Україні. Такий формат дистанційної дипломатичної присутності успішно функціонує в багатьох іноземних державах, зокрема Європейського Союзу. Нині й Україна починає втілювати цей передовий досвід як доповнення до традиційних форматів дипломатичної присутності. Президент України Володимир Зеленський видав указ, що передбачає можливість створення так званих дистанційних посольств України за кордоном із резиденцією в Києві. Текст документа розміщений на сайті Офісу президента 15 березня 2021 року. Як пояснив глава МЗС України Дмитро Кулеба, «...нововведення дозволять оптимізувати управління та зробити Посольства більш мобільними, ефективними та економними. Відтепер ми зможемо створювати Посольства України за кордоном із резиденцією в Києві. Тобто Посольство фізично розташоване в Україні та забезпечує присутність нашої держави в іноземній країні дистанційно. В еру тотального онлайну така установа (інституція) може виконувати практично всі ті самі функції, що й фізично розташована у країні перебування» [6].

При всій новизні й особливостях цифрової ери, не варто переоцінювати її виклики – дипломатія еволюціонувала й продовжує змінюватися разом з об'єктивним розвитком засобів комунікації, зберігаючи свою значимість у класичній моделі міждержавної взаємодії [7]. Одним із негативних наслідків бурхливого розвитку інформаційно-комунікаційних технологій та інтернету є поява нових форм міжнародних конфліктів, включаючи інформаційні й мережеві війни. Існування зворотного зв'язку між дипломатичними відомствами та населенням (нове явище сучасного інформаційного суспільства) і важлива роль соціальних медіа у формуванні громадської думки висувають певні вимоги до того, як подається інформація на офіційних сторінках дипломатичних служб в соціальних мережах. Триває

інформаційно-технологічна і тематична революція в засобах масової комунікації по ряду основних показників ускладнює взаємодію учасників міжнародних відносин, а використання цифрових технологій в сфері дипломатичної діяльності відкриває нові можливості для проведення міжнародної політики [8].

В нових умовах інституціонально формується й нова модель цифрової дипломатії: нова форма «цифрової дипломатії», яка, з одного боку, дає нові можливості здійснення державної міжнародної політики, а з іншого, – висуває особливі вимоги до її учасників, учасників цифрової та публічної дипломатії у форматі культурних і креативних індустрій [9, с. 26–29]. Як форма публічної дипломатії цифрова дипломатія є механізмом впливу на зарубіжну аудиторію за допомогою певних методів, таких як: розміщення радіо- і телепередач в інтернеті; поширення у відкритому доступі літератури і надбань культури у цифровому форматі; моніторинг дискусій у блогосфері; розсилка інформації через мобільні телефони; створення персоналізованих сторінок урядовців у соціальних мережах тощо. Дипломатія, яка раніше була відносно «закритою» сферою діяльності, завдяки розвиткові «інформаційного суспільства» стає все більш відкритою для звичайних громадян. Ця нова форма «цифрової дипломатії» надає не лише нові можливості здійснення державної міжнародної політики, а й висуває особливі вимоги до її учасників, зокрема – у сфері культурних і креативних індустрій [10].

Таким чином, триває технологічна й тематична революція в засобах масової комунікації по ряду основних критеріїв, що значно ускладнює взаємодію учасників міжнародних відносин в умовах сьогодення. Небачений раніше формат тісної взаємодії між суспільством і дипломатичними відомствами робить сучасну дипломатію надмірно публічною, з одного боку, і менш стриманою – з іншого. За цих обставин дуже важливо, не упускаючи інформаційної ініціативи й застосовуючи нові сучасні засоби комунікації з їх специфічним стилем спілкування, не допускати падіння рівня політичної культури. Використання цифрових технологій у сфері дипломатичної діяльності, у сфері культурних та креативних індустрій, відкриває нові можливості для проведення політики «м'якої сили», для вироблення узгоджених дій щодо

подолання суспільством політико-соціальних і економічних криз, а також вироблення заходів по їх недопущенню.

У 2018–2021 роках цифрова дипломатія вступила в третій етап інституціонального розвитку, коли штучний інтелект та обробка великих масивів інформаційних даних стали її частиною, сприяючи реалізації політики інформаційного протистояння. Цифрова дипломатія як предмет для наукового дослідження може бути розглянута в умовах сьогодення крізь призму і парадигму теорії реалізму й конструктивізму. Теорія реалізму пояснює логіку проведення цифрової дипломатії державою з точки зору

її національних пріоритетів, а конструктивізм трактує поведінку й цінності цільової аудиторії та міжнародних акторів даного виду дипломатії (специфічна галузь дипломатії). Питання про доступ до великих даних (Big Data) є ключовим для дослідження цього феномена – феномена цифрової дипломатії, оскільки вони забезпечують повноту картини політичного розташування політичних сил і центрів сили в соціальних мережах. А такі методи, як аналіз хештега, мережевий аналіз, сентимент-аналіз (аналіз тональності тексту), аналіз думок і поглядів (opinion mining), виступають головними інструментами вивчення цифрової дипломатії.

Список використаних джерел:

1. Дипломатичний форум «Інноваційна дипломатія: нова ера, нові підходи» (м, Анталія, 18–20 червня 2021 року, Турецька Республіка). URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-polytics/3267228-v-antalii-pocavs-a-forum-pro-innovacijnu-diplomatiu-za-ucastu-delegacii-z-ukraini.html>
2. Регіональні аспекти дипломатії та цифрова дипломатія: Дипломатичний форум «Інноваційна дипломатія: нова ера, нові підходи» (м, Анталія, 18–20 червня 2021 року, Турецька Республіка). URL: <https://dip.org.ua/turechchina/v-antali-rozpochav-svoju-robotu-forum-svitovoi-diplomatii/>
3. Ціватий В. Г., Громико Ол. А. Поліцентричність сучасного світоустрою: мегатренд XXI століття: (інституційний контекст). *Зовнішні справи*. 2014. № 8. С. 26–29.
4. Manor I. Digitalization of Public Diplomacy. L.: Palgrave Macmillan, 2019. 356 p.
5. Stanyer J. Modern Political Communication: Mediated Politics in Uncertain Times. Cambridge: Polity Press, 2007.
6. Кулеба Дмитро: «Україна створюватиме «віртуальні» посольства за кордоном: про що йдеться? (Інтерв'ю: 17.03.2021). URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-polytics/3209612-ukraina-stvoruvatime-virtualni-posolstva-za-kordonom-pro-so-jdetsa.html>
7. Tsvetkova N., Kheifets V., Sytnik A., Tsvetkov I. Venezuela in U.S. Public Diplomacy, 1950s–2000s: The Cold War, Democratization, and the Digitalization of Politics. *Cogent Social Sciences*. 2019. Vol. 5. No. 1.
8. Сурма И.В. Глобальный наднациональный актор международных отношений и егосоциальная философия. *Вестник МГИМО-Университета*. 2013. № 4 (31). С. 141–151. URL: <http://www.mgimo.ru/publications/?id=1005282>
9. Ціватий В.Г. Публічна дипломатія: традиції, тренди, та виклики (досвід і пріоритети для України). *Зовнішні справи*. 2014. № 6. С. 32–36.
10. Olubukola S. Adesina, James Summers (Reviewing Editor). Foreign policy in an era of digital diplomacy. *Cogent Social Sciences*. 2017. Volume 3, Issue 1.